मन्त्रं ददातु वरुणो विद्याञ्च बालकाय च।
पुत्रो विधातुर्मह्यञ्च शिष्यश्च वरुणस्य च॥
विष्णुर्ददातु बालाय दाहिकां शक्तिमुत्तमाम्।
सर्व्वदग्धो हुताशश्च निर्म्माणो वरुणेन च॥
विष्णुश्च दाहिकां शक्तिं ददौ तस्मै शिवाज्ञया।
मन्त्रं विद्याञ्च वरुणो रत्नमालां मनोहराम्॥
क्रोडे कृत्वा च तं बालं युयुजुर्मायया सुरः॥"
इति ब्रह्मवैवर्त्ते श्रीकृष्णजन्मखण्डे वह्न्युत्पत्तिर्नाम १३० अध्यायः॥ ●॥ तद्दाहनिवारणौषधानि यथा,—
"वासुद्रसैन्धवयवा विद्युद्दग्धा च मृत्तिका।
तयाकुलिप्तं यद्देहं नाग्निना दह्यते नृप!॥"
इति मात्स्ये राजधर्म्मे राजरक्षानाम १६३ अः॥
अग्निवेशजं तच्छान्तिश्च यथा,—
"अग्निर्दीप्यति यत्र राष्ट्रे यस्य निरन्वयः।
न दीप्यते चैत्यवान् स राष्ट्रः पीड्यते नृपैः॥
प्रव्यवेदमृतं मांसं वा तथाहेश्चापि किञ्चन।
प्राणादतोरक्षदारं नृपवेश्म सुराजयम्॥
हतानि यत्र दह्यन्ते तत्र राजभयं भवेत्।
विद्युता वा प्रदह्यन्ते तत्रापि नृपतेर्भयम्॥
धूमधामग्निजो यत्र तत्र विद्याद्भयम्।
विनाग्निं विस्फुलिङ्गाश्च दह्यन्ते यत्र कुत्रचित्॥
त्रिरात्रोपोषितश्चात्र पुरोधाः सुसमाहितः।
समिद्भिः क्षीरवृक्षाणां सर्व्वमेतु हुतेन च॥
दद्यात् सुवर्णञ्च तथा द्विजेभ्यो
गावश्च वस्त्राणि तथा भुवश्च।
एवं कृते पापमुपैति नाशं
वह्न्यविवेशजभयं द्विजेन्द्र!॥"
इति तत्रैवाद्भुतशान्तिरग्निवेशजं नाम २०५ अध्यायः॥ ●॥ सुखाग्नयो यथा,—
"गार्हपत्यो दक्षिणाग्निश्चैवाहवनीयकः।
एतेऽग्नयस्त्रयो सुखाः श्रेयांसोपदरक्षकाः॥"
इति वह्निपुराणे गमभेदनामाध्यायः॥ ●॥
वह्निविप्रमध्यगमनविधिर्यथा,—
"द्वौ विप्रौ वह्निविप्रौ च दम्पत्योर्मध्यिमयोः।
कृतायै च न गन्तव्यं ब्रह्महत्या पदे पदे॥"
इति कर्म्मलोचनः॥ ●॥
अपि च।
"नाग्निब्राह्मणयोरन्तरा व्रजेत्तु नाग्नेर्गो ब्राह्मणयोर्गुरुशिष्ययोरसुप्तया तु व्रजेत्।
इति तिथ्यादितत्त्वधृतवचनम्॥ ●॥ अथ वह्निस्तम्भनम्।
"मातुलस्य रसां यस्य जलौकां तत्र पेषयेत्।
तस्मै तु लेपयेत्तेन अग्निस्तम्भनमुत्तमम्॥
शाल्मलीरसमादाय खरमूत्रे निधाय तम्।
अन्धागारे क्षिपेत्तेन अग्निस्तम्भनमुत्तमम्॥
वायसी उदरं यस्य मण्डूकवसया सह।
गुटिकां कारयेत्तेन ततोऽग्निं प्रक्षिपेद्ध्रुवं॥
एवमेतत्प्रयोगेण अग्निस्तम्भनमुत्तमम्।
सुखोतकवचाशुण्ठं मरीचं नागरं तथा॥
चर्व्वित्वा च इमं मन्त्रो जिह्वया ज्वलनं
लिहेत्॥
गोरोचना भृङ्गराजं चूर्णं कृत्वा घृतं समम्।
दिवसत्रयं पीत्वा स्यान्मन्त्रेणानेन वै तथा॥"
ॐ अग्निस्तम्भनं कुरु। इति गारुडे १८६ अध्यायः॥ (दैत्यविशेषः। यथा, महाभारते। १२। २२७। ५०।
"बाणः कार्त्तस्वरो वह्निर्विश्वदंष्ट्रोऽथ नैर्ऋतिः॥"
मित्रविन्दागर्भजातः कृष्णस्य पुत्रविशेषः। यथा, भागवते। १०। ६१। १६।
"महांशः पावनो वह्निर्मित्रविन्दात्मजाः सुधिः॥"
तुर्व्वसुपुत्रः। यथा, हरिवंशे। ३२। ११०।
"तुर्व्वसोस्तु सुतो वह्निर्गोभानुस्तस्य चात्मजः॥"
कुकुरपुत्रः। यथा, भागवते। ९। २४। १९।
"कुकुरस्य सुतो वह्निर्विलोमा तनयस्ततः॥")
वह्निकरी, स्त्री, (वह्निं देहस्थवह्निं करोतीति। कृ+टः। ङीप्।) शालीश्वरी। इति शब्दचन्द्रिका॥ धाइ फुल इति भाषा॥
वह्निकाष्ठं, क्ली, (वह्निवत् दाहकं काष्ठम्।) दाहागुरुः। इति राजनिर्घण्टः॥
वह्निगन्धः, पुं, (वह्निना वह्निसंयोगेन दहनेन गन्धो यस्य।) यक्षधूपः। इति शब्दचन्द्रिका॥
वह्निगर्भः, पुं, (वह्निर्गर्भे यस्य।) वंशः। इति शब्दचन्द्रिका॥
वह्निगर्भा, स्त्री, (वह्निरग्निर्गर्भे यस्याः।) शमीवृक्षः। इति शब्दचन्द्रिका॥
वह्निचक्रा, स्त्री, (वह्निरिव चक्रं आवर्त्तवत् चिह्नं यस्य।) कलिकारीवृक्षः। इति भावप्रकाशः॥
वह्निज्वाला, स्त्री, (वह्निर्ज्वालेव दाहकत्वात्।) धातकीवृक्षः। इति राजनिर्घण्टः॥ (तथास्य पर्य्यायो यथा,—
"धातकी धातुपुष्पी च ताम्रपुष्पी च कुञ्जरा।
सुभिक्षा बहुपुष्पी च वह्निज्वाला च सा स्मृता॥"
इति भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे प्रथमे भागे॥)
वह्निदमनी, स्त्री, (दमयति शमयतीति। दम+णिच्+ल्युः। ङीप्। वह्नेर्दमनी। अग्निदाहक्लेशप्रशमनकारित्वादस्यास्तथात्वम्।) अग्निदमनीक्षुपः। इति राजनिर्घण्टः॥
वह्निदीपकः, पुं, (वह्निं दीपयतीति। दीप+णिच्+ण्वुल्। वह्नेर्दीपक इति वा।) कुसुम्भम्। इति शब्दरत्नावली॥ (गुणादिविशेषोऽस्य कुसुम्भशब्दे ज्ञेयः॥)
वह्निदीपिका, स्त्री, (वह्नेर्जठराग्नेर्दीपिका उत्तेजिका।) अजमोदा। इति राजनिर्घण्टः॥
वह्निनामा [न्], पुं, (वह्नेर्नाम नाम यस्य।) चित्रकः। भल्लातकः। इति रत्नमाला॥
वह्निनी, स्त्री, (वह्निं तद्दाहकाग्निं नयतीति। नी+कः। गौरादित्वात् ङीप्।) जटामांसी। इति रत्नमाला॥
वह्निपुष्पी, स्त्री, (वह्निरिव दाहकं रक्तवर्णं वा पुष्पमस्याः। ङीप्।) धातकी। इति राजनिर्घण्टः॥
वह्निबंधूः, स्त्री, (वह्नेर्बंधूः।) स्वाहा। इति शब्दरत्नावली॥
वह्निबीजं, क्ली, (वह्नेर्बीजम्।) रंबीजम्। इति तन्त्रम्॥ (वह्निदायकं बीजमस्य।) निम्बकम्। इति राजनिर्घण्टः॥ (वह्नेर्बीजं वीर्य्यम्।) स्वर्णम्। इति हेमचन्द्रः॥ तस्योत्पत्तिर्यथा,—
"एकदा सर्व्वदेवाश्च समग्रुः स्वर्गसंसदि।
तत्र कृत्वा च नृत्यञ्च गायन्त्यप्सरसां गणाः॥
विलोक्य रम्भां सश्रीकां सकामो वह्निरेव च।
पपात वीर्य्यं चच्छाद लज्जया वाससा तथा॥
उत्तस्थौ स्वर्णपुङ्खश्च वस्त्रं क्षिप्त्वा ज्वलत्प्रभः।
यत्नेन वर्द्धयामास स सुमेरुर्बभूव ह॥
हिरण्यरेतसं वह्निं प्रवदन्ति मनीषिणः।
इति ते कथितं सर्व्वं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि॥"
इति ब्रह्मवैवर्त्ते श्रीकृष्णजन्मखण्डे हिरण्योत्पत्तिर्नाम १३० अध्यायः॥
वह्निभोग्यं, क्ली, (वह्नेरग्नेर्भोग्यं भोगार्हं हव्यत्वात्।) घृतम्। इति शब्दचन्द्रिका॥
वह्निमन्थः, पुं, (वह्नये अग्न्युत्पादनार्थं मथ्यते इति। मन्थ+घञ्।) गणिकारिकावृक्षः। इति जटाधरः॥ (अस्य पर्य्यायो यथा,—
"तेजोमन्थो हविर्मन्थो ज्योतिष्को पावकोऽरणिः।
वह्निमन्थोऽग्निमन्थश्च मथनो गणिकारिका॥"
इति वैद्यकरत्नमालायाम्॥)
अग्निमन्थः। इति राजनिर्घण्टः॥
वह्निमारकं, क्ली, (वह्निं मारयति विनाशयतीति। मृ+णिच्+ण्वुल्।) जलम्। इति शब्दचन्द्रिका॥
वह्निमित्रः, पुं, (वह्निर्मित्रं यस्य।) वायुः। इति शब्दचन्द्रिका॥
वह्निरेताः [स्], पुं, (वह्नौ रेतो यस्य। अग्निनिक्तवीर्य्यत्वादेवास्य तथात्वम्।) शिवः। इति हलायुधः॥
वह्निलोहकं, क्ली, (वह्निदेवताकं लोहकम्।) कांस्यम्। इति राजनिर्घण्टः॥
वह्निवर्णं, क्ली, (वह्निरिव रक्तो वर्णो यस्य।) रक्तोत्पलम्। इति शब्दचन्द्रिका॥
वह्निवल्लभः, पुं, (वह्नेर्वल्लभः प्रियः उद्दीपकत्वात्।) सर्ज्जरसः। इति त्रिकाण्डशेषः॥
वह्निशिखं, क्ली, (वह्निरिव शिखा यस्य।) कुसुम्भम्। रत्नमरः॥ (अस्य पर्य्यायो यथा,—
"स्यात् कुसुम्भं वह्निशिखं वस्त्ररञ्जकमित्यपि॥"
इति भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे प्रथमे भागे॥)
वह्निशिखरः, पुं, (वह्निरिव शिखरं यस्य।) लोचमस्तकः। इति शब्दरत्नावली॥
वह्निशिखा, स्त्री, (वह्निरिव शिखा यस्याः।) फलिनी। इति धरणिः। कलिकारी। धातकी। इति राजनिर्घण्टः॥ (लाङ्गलिकी। लाङ्गलिया विष इति ख्याता। तत्पर्य्यायो यथा,—
"गौरी लाङ्गलिकी दीप्ता फलिनी गर्भघातिनी।
अग्निजिह्वेन्द्रपुष्पाग्निसुखी वह्निशिखा च सा॥"
इति भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे प्रथमे भागे॥)